

ODLIŠNOSTI VÝVOJE OBYVATELSTVA A OSÍDLENÍ V ČESKO-RAKOUSKÉM PŘEŠHRANIČNÍM REGIONU „NOVOHRADSKÉ HORY“ MEZI LETY 1869 – 2001

Jan KUBEŠ – Karolína MIČKOVÁ

Abstract: Study area – the Czech Austrian cross-border region „the Novohradské Mountains” – is situated in the southern part of the South Bohemia and in the north part of contact of two Austrian federal districts, the Upper Austria and the Lower Austria. We delimited 179 „geographical seats” in the Czech part and 264 „geographical seats” in the Austrian part of that mountainous and sub-montane region. In this article we analyse, based on modified data from particular population census, development of number of population in seats and number of seats in categories after the size of seats between the years 1869 – 2001. We explain changes in numbers (and proportions) of population and seats on both sides of the study cross-border region against a background of different social development in Czechia and Austria after the Second World War. Map of seats in the region and tables with absolute and proportional items for categories after the size of seats, extracted from the population census 1869, 1890, 1910, 1930/4, 1950/1, 1970/1, 1991 and 2001, form a part of this article.

Key words: rural settlement, depopulation of rural areas, cross-border regions, The Novohradské Mountains

Úvod

Výzkum vývoje obyvatelstva a osídlení je součástí výzkumného projektu popisovaného v předchozím článku (Mičková, Kubeš, 2005). Tento projekt se zabývá vývojovými souvislostmi mezi osídlením a horizontální strukturou krajiny v Novohradských horách a jejich podhůří, a to na české i rakouské straně. Oddělené a zároveň metodicky analogické sledování vývoje osídlení a krajiny na české a rakouské straně je výhodné, protože pomáhá osvětlit příčiny současných rozdílů v osídlení a krajině na obou stranách hranice, když osídlení i krajina tohoto území byly před rokem 1945 stejnorodými. Teoretická východiska výzkumu jsou popsána v předchozím článku, stejně tak základní literatura, cíle a hypotézy. V tomto článku se soustředíme pouze na statistické vyhodnocení a vysvětlení vývoje počtu obyvatel v sídlech a vývoje počtu sídel v řešeném přeshraničním regionu „Novohradské hory“.

Literatura popisující obyvatelstvo a osídlení regionu a jejich vývoj není bohatá. Zabývá se pouze některými aspekty problematiky, nebo jen určitou částí regionu, či vybraným kratším obdobím vývoje. Jde především o rakouskou literaturu publikovanou v regionálních vlastivědných časopisech a sbornících. Neexistuje žádná sídelně geografická studie řešící vývoj obyvatelstva a osídlení v rakouské či české části regionu v průběhu celého 20. století. Neexistuje ani podobná literatura zpracovávající další horské a podhorské přeshraniční regiony na obvodu České republiky.

Jan Kubeš

*Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie
Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice, e-mail: kubes@pf.jcu.cz,*

Karolína Mičková,

*Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie
Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice, e-mail: mickova@pf.jcu.cz*

Walter Groß (1940) ve své práci popisuje nově zřízenou župu „Oberdonau“, zahrnující také z Československa v roce 1938 odňatá území osídlená Němci. Autor sleduje změny v osídlení, hustotě zalidnění, porodnosti a ve využívání zemědělské půdy v průběhu 30. let 20. století. Inge Binder (1965) analyzuje vývoj obyvatelstva a osídlení a sleduje i demografické charakteristiky v oblasti „Mühlviertel“ (zasahuje do západní části rakouské části regionu). Využívá všech moderních sčítání obyvatel, uskutečněných v Rakousku mezi lety 1869 – 1961. Další práce o obyvatelstvu a osídlení rakouských Novohradských hor zpracovali historici – Durdik (1973), Klein (1973) a Plessl (1998). Ti ovšem složitě mapují vývoj osídlení před moderními sčítáními obyvatel. Pro českou část řešeného regionu existuje pouze literatura vlastivědná (Koblasa, 1997), nebo literatura zmiňující obyvatelstvo a osídlení Novohradských hor a jejich podhůří v rámci většího sídelního celku (Korčák, 1929 a 1972; Kubeš, 1999 a 2000).

Česko-rakouský přeshraniční region „Novohradské hory“

Přeshraniční region „Novohradské hory“ se na české straně rozprostírá v Novohradských horách a v části jejich podhůří, na rakouské straně se pak jedná pouze o část těchto hor (zde nazývaných většinou Freiwald) a jejich podhůří. Region se nachází mezi sídly Dolní Dvořiště, Kaplice, Trhové Sviny, Nové Hrady, Weitra, Langschlag, Kaltenberg a Freistadt, má rozlohu asi 1 400 km², z čehož 680 km² připadá na českou část a 720 km² na rakouskou část (údaje jsou zaokrouhleny), a byl vymezen oboustrannou, přibližně patnáctikilometrovou izochorou podél státní hranice mezi Dolním Dvořištěm a Novými Hrady s oscilacemi podle hranic katastrálních území.

V řešeném přeshraničním regionu „Novohradské hory“ je situováno celkem 443 „geografických sídel“ (jejich vymezení popisujeme níže), přičemž 179 těchto sídel se nachází na české straně (je mezi nimi i 43 sídel s 0 obyvateli v roce 2001 – sídel buď fyzicky zaniklých po roce 1945 a/nebo bez trvale bydlících obyvatel). Na rakouské straně jsme pak vymezili 264 geografických sídel. Podle počtu obyvatel v roce 2001 byly většími městy pouze Freistadt (7119 obyvatel) a Kaplice (6495), které populačně posílily zejména v 70. a 80. letech a Trhové Sviny (3654). Nové Hrady a Weitra jsou populačně stagnujícími historickými městy s asi 2000 obyvateli. Osídlení na české straně spadá do Českým Budějovicím (částečně také dojíždka do zaměstnání), na straně rakouské k městům Linz (Oberösterreich) a Gmünd (Niederösterreich). V české části řešeného přeshraničního regionu žije ve městech polovina obyvatel (rok 2001), v Rakousku pouze třetina obyvatel. V blízkém okolí populačně největších sídel regionu, Kaplice a Freistadt, a v pásu v údolí řeky Lainsitz (Lužnice) v okolí Weitry dochází k projevům suburbanizace. Důležitými sídly regionu jsou středisková venkovská sídla, ve kterých je základní obsluha vybavenost. Takových sídel bylo na české straně v roce 2001 asi 5 – 6, na rakouské straně asi 14 – 15.

V rakouské části řešeného regionu zůstává zachováno klasické venkovské osídlení středně velkých a menších kompaktních vesnic, jsou zde ale i malé osady nacházející se většinou v úzkých údolích vodních toků a sídla rozptýleného venkovského osídlení, která jsou situována v centrální části Novohradských hor, na planinách, v nadmořské výšce 700 až 1 000 m n.m. V české části regionu je pak současné venkovské osídlení odlišné. Obyvatelstvo se zde soustřeďuje ve městech a střediskových venkovských sídlech. Kromě těchto sídel zde ještě najdeme výrazně depopulační malá venkovská sídla (často s velkými objekty bývalých socialistických zemědělských podniků) a dále také na severním okraji regionu venkovská sídla s obytnou funkcí – „noclehárny“ – pro pracující v blízkých městech. Zvláště podél hranic jsou dnes na české straně regionu hojně zastoupena úplně nebo téměř vylištěná sídla (některá z nich jsou v sezóně

oživována rekreanty v chalupách, chatách a rekreačních domcích, případně i v jiných zařízeních pro rekreaci). Celkem 43 zdejších sídel dnes (2001) nemá žádného trvalého obyvatele, přičemž 25 z nich je fyzicky zlikvidováno (Mapa 1.).

Data a metodika

Vytvoření a vyladění datové základny bylo velmi obtížné. Během let 1869 – 2001 se totiž měnilo územní vymezování administrativních sídelních jednotek vykazovaných při jednotlivých sčítáních. Lexikony z jednotlivých sčítání navíc poskytují územně různě podrobná data. Část administrativních sídelních jednotek neměla a nemá geograficky logické vymezení, zahrnovala např. několik „geografických sídel“ (sídel v území objektivně existujících, vzájemně od sebe oddělených nezastavěným prostorem), nebo měla podobu „vytržené části zástavby“ z ucelené zástavby geografického sídla. Jiné problémy nastávaly u rozptýleného osídlení (při jeho seskupování do geografických sídel), nebo při přičleňování samot. Určitou komplikací bylo také přejmenovávání sídel v pohraničí České republiky, zvláště po roce 1945. Poněkud odlišné časové rozložení sčítání obyvatel v Česku a v Rakousku po první světové válce vyvolává závažnější metodické problémy.

Klíčem k vymezení „geografických sídel“ byla kvalitní a územně podrobná data ze Sčítání 1930 na české straně a ze Sčítání 1934 na rakouské straně řešeného regionu. S pomocí map, terénního průzkumu a lexikonů z těchto sčítání jsme nakonec v řešeném regionu „Novohradské hory“ vymezili 443 „geografických sídel“ (měst, městysů, vesnic, osad a skupin enkláv rozptýleného osídlení). K těmto sídlům jsme pak přiřazovali a dopočítávali údaje o počtu obyvatel k roku 1930/4. Následně jsme naplňovali matici dalšími údaji podle lexikonů ze starších sčítání (1869, 1880, 1890, 1900, 1910, 1921/3) a z novějších sčítání (1950/1, 1961, 1970/1, 1980/1, 1991 a 2001). Data jsme různě upravovali a dopočítávali (při zachování souhrnů počtu obyvatel v obcích a okresech). Byla to velice náročná a zdoluhavá práce, kterou jsme s pomocí studentů dělali dva roky. Zvláště na české straně regionu byla po roce 1945 územní podrobnost statistických dat výrazně zmenšena. Využívali jsme proto i archivovaná primární data a aktuální data jsme zjišťovali přímým či telefonickým dotazováním obyvatel v sídlech. Výsledkem této práce je matice údajů o počtu obyvatel ve všech sídlech a ve všech výše uvedených letech sčítání obyvatel.

Pro účely tohoto příspěvku jsme vybrali údaje za roky 1869, 1890, 1910, 1930/4, 1950/1, 1970/1, 1991 a 2001. Setřídili jsme je podle velikostních skupin sídel a statisticky jsme je vyhodnotili. Výsledky jsou znázorněny v Tab. 1. a Tab. 2., eventuálně také v mapě v předchozím článku (Míčková, Kubeš, 2005).

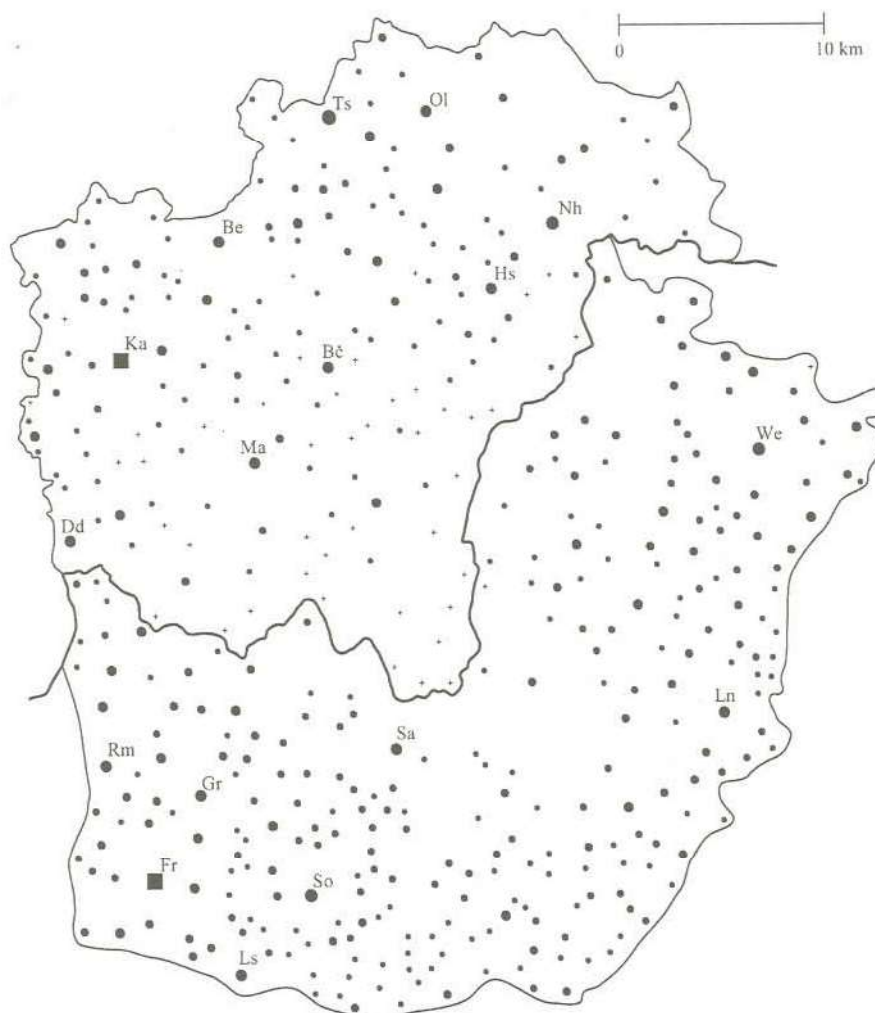
Vývoj obyvatelstva a osídlení na české a rakouské straně regionu „Novohradské hory“ mezi lety 1869 – 2001

Statistika tohoto vývoje podle velikostních skupin sídel je přehledně znázorněna v tabulkách. V této kapitole proto budeme komentovat především celkové trendy vývoje a pokusíme se je odůvodnit.

Rakouská část regionu má stále zhruba stejně obyvatel. Až do 30. let se zde uplatňovalo silné vystěhovalectví do Vídně a zahraničí, které vyrovnávalo tehdejší vyšší přirozený přírůstek obyvatel. Mírný pokles obyvatel po druhé světové válce byl zapříčiněn válečnými ztrátami. Do tohoto území nepřišli ve větší míře odsunutí Němci z Československa.

Česká část regionu ztrácela obyvatele již za první republiky, neboť nově vzniklé pohraničí trpělo hospodářskými problémy vyvolanými přerušáním mnoha kontaktů s rakouským územím.

Mapa 1. Rozmístění sídel v česko-rakouském přeshraničním regionu "Novohradské hory"

- sídlo s 5000 - 9999 obyvateli v roce v 2001
- sídlo s 2500 - 4999 obyvateli v roce v 2001
- sídlo s 1000 - 2499 obyvateli v roce v 2001
- sídlo s 500 - 999 obyvateli v roce v 2001
- sídlo s 200 - 499 obyvateli v roce v 2001
- sídlo s 100 - 199 obyvateli v roce v 2001
- sídlo s 50 - 99 obyvateli v roce v 2001
- sídlo s 1 - 49 obyvateli v roce v 2001
- sídlo s 0 obyvateli v roce v 2001

- česko-rakouská státní hranice
- hranice řešeného území

Sídla s více než 500 obyvateli v roce 2001:

Ka - Kaplice, Ts - Trhové Sviny, Nh - Nové Hradce, Bě - Benešov nad Černou, Hs - Horní Stropnice, Ma - Malonty, Be - Besednice, Dd - Dolní Dvořiště, Ol - Olešnice, Fr - Freistadt, We - Weitra, So - Sankt Oswald bei Freistadt, Rm - Rainbach im Mühlkreis, Gr - Grünbach, Sa - Sandl, Ls - Lasberg, Ln - Langschlag

Tab. 1. Vývoj počtu a podílu sídel ve velikostních skupinách sídel mezi lety 1869 – 2001 v české a rakouské části přeshrančního regionu „Novohradské hory“

Velikostní skupina sídel	Počet sídel (tuců) a podíl sídel v procentech (neúplně) v české (Č) a rakouské (R) části řešeného regionu ve vybraných letech sčítání																							
	1869		1890		1910		1930		1934		1950		1951		1970		1971		1991					
0 - 49 obyvatel	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R				
	20	68	19	72	17	70	19	72	19	72	19	72	19	77	99	94	127	107	127	107				
	11,18	25,75	10,61	27,27	9,50	26,51	10,61	27,27	10,61	27,27	10,61	27,27	10,61	29,17	55,31	35,61	70,95	40,53	70,95	40,53				
50 - 99 obyvatel	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R				
	38	82	34	83	38	74	49	86	49	86	47	79	79	79	36	75	75	77	77	19				
	21,23	31,06	19,00	31,44	21,23	28,03	27,37	32,58	26,26	29,92	20,11	28,41	10,61	29,17	20,11	28,41	10,61	29,17	20,11	28,41				
100 - 199 obyvatel	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R				
	57	77	58	71	57	82	59	73	59	73	34	78	78	78	22	63	63	13	55	55				
	31,84	29,17	32,39	26,89	31,85	31,06	32,95	27,65	19,00	29,54	12,29	23,86	7,25	20,83	12,29	23,86	7,25	20,83	12,29	23,86				
200 - 499 obyvatel	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R				
	46	32	47	34	49	33	37	28	13	26	15	25	11	17	26	15	25	11	17	26				
	25,69	12,12	26,26	12,88	27,37	12,50	20,68	10,60	7,26	9,85	8,38	9,47	6,15	6,44	9,85	8,38	9,47	6,15	6,44	9,85				
500 - 999 obyvatel	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R				
	14	3	17	2	13	3	11	3	3	2	4	5	6	5	4	5	6	5	4	5				
	7,82	1,14	9,50	0,76	7,26	1,14	6,15	1,14	1,68	0,76	2,23	1,89	3,35	1,89	2,23	1,89	3,35	1,89	2,23	1,89				
1000 - 2499 obyvatel	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R				
	3	1	3	1	4	1	3	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1				
	1,68	0,38	1,68	0,38	2,23	0,38	1,68	0,38	1,68	0,38	0,56	0,38	0,56	0,38	0,56	0,38	0,56	0,38	0,56	0,38				
2500 - 4999 obyvatel	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R				
	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1	2	0	1	1	0	1				
	0,56	0,38	0,56	0,38	0,56	0,38	0,56	0,38	0,00	0,38	1,12	0,00	0,55	0,00	1,12	0,00	0,55	0,00	1,12	0,00				
5000 - 9999 obyvatel	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R				
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0				
	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00				
Celkem	179	264	179	264	179	264	179	264	179	264	179	264	179	264	179	264	179	264	179	264				
	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00				

Tab. 2. Vývoj počtu a podílu obyvatel ve velikostních skupinách sídel mezi lety 1869 – 2001 v české a rakouské části přeshraničního regionu „Novohradské hory“

Velikostní skupina sídel	Počet obyvatel (tučně) a podíl obyvatel v procentech (neutváň) v české (Č) a rakouské (R) části řešeného regionu ve vybraných letech sčítání		1869		1890		1910		1920		1934		1950		1951		1970		1971		1991	
	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R	Č	R
0 - 49 obyvatel	627	2150	643	2247	654	2133	651	2095	1527	2321	1556	2785	1601	2534								
	1,42	5,95	1,43	6,17	1,44	5,78	1,69	5,92	7,43	7,12	7,15	8,03	6,62	7,55								
50 - 99 obyvatel	2933	6146	2473	6375	2810	6274	3709	6285	3451	5865	2610	5583	1311	5459								
	6,63	17,01	5,48	17,51	6,22	16,99	9,62	17,75	16,80	17,99	11,98	16,09	5,42	16,27								
100 - 199 obyvatel	8386	11045	8129	10347	8294	10292	8446	9998	4614	7902	3009	8183	1812	7404								
	18,95	30,57	18,01	28,43	18,35	27,87	21,92	28,25	22,48	24,23	13,82	23,59	7,50	22,07								
200 - 499 obyvatel	14064	10054	13520	10751	14567	10364	10761	9196	3759	8208	4135	7308	2845	5351								
	31,77	27,83	29,95	29,53	32,22	28,06	27,93	25,98	18,30	25,17	18,99	21,08	11,77	15,95								
500 - 999 obyvatel	9813	1605	11246	1224	8957	1822	7079	1812	1907	1395	2630	3200	4261	3340								
	22,18	4,44	24,91	3,36	19,81	4,93	18,37	5,12	9,29	4,28	12,07	9,23	17,53	9,95								
1000 - 2499 obyvatel	5697	2449	6258	2410	6845	2375	5224	2291	5278	2086	1756	1960	2209	2806								
	12,88	6,78	13,86	6,62	15,14	6,43	13,56	6,47	25,70	6,40	8,06	5,65	9,14	8,36								
2500 - 4999 obyvatel	2728	2680	2873	3050	3081	3672	2661	3720	0	4829	6083	0	3648	0								
	6,17	7,42	6,36	8,38	6,82	9,94	6,91	10,51	0,00	14,81	27,93	0,00	15,99	0,00								
5000 - 9999 obyvatel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0								
	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00								
Celkem	44248	36129	45142	36404	45208	36932	38531	35397	20536	32606	21779	34684	24167	33554								
	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00								

Obyvatelstvo odcházelo do hospodářských center Čech a do zahraničí. V téměř 80 % sídel na české straně regionu v roce 1930 převažovalo obyvatelstvo německé národnosti. Úbytek 18 000 obyvatel mezi Sčítáními 1930 a 1950 byl důsledkem odsunutí velké většiny zdejšího německého obyvatelstva v letech 1945 – 1947 a následným nedostatečným znovuosídlením českými obyvateli, v menší míře i Slováci, také Slováci z Banátu. Následuje přírůstek obyvatel zapříčiněný přirozenou reprodukcí a politikou podpory zemědělství v pohraničí. Nicméně v roce 2001 žilo v české části regionu o 20 000 obyvatel méně než v roce 1869.

Tyto vlivy a přesuny obyvatel mezi sídly regionu se pak promítají do zastoupení sídel a obyvatel podle velikostních skupin sídel. Obecně dochází k „propadání“ venkovských sídel do nižších velikostních skupin sídel, k populační stabilizaci až růstu střediskových venkovských sídel a k populačnímu růstu na okraji regionu se vyskytujících měst. Na české a rakouské straně měl tento vývoj odlišnou dynamiku.

V roce 1869 byla v rakouské části regionu nejvíce zastoupena sídla s 50-99 obyvateli a se 100-199 obyvateli, s odstupem i sídla do 49 obyvatel. V české části pak sídla se 100-199 obyvateli, následně s 200-499 obyvateli. Počtem obyvatel byla v roce 1869 v rakouské části nejvíce zastoupena sídla se 100-199 obyvateli a s 200-499 obyvateli, v české části regionu sídla s 200-499 obyvateli, s odstupem sídla s 500-999 obyvateli. V roce 2001 byla situace jiná, a to především v české části regionu. Nejčastějšími sídly v rakouské části regionu jsou v roce 2001 sídla do 49 obyvatel (41 %), stejně tak v části české, zde ale tato sídla dominují (72 %, včetně 43 sídel s 0 obyvateli). V roce 2001 žilo v rakouské části regionu nejvíce obyvatel ve městech s 2500 a více obyvateli (21 %, pouze Freistadt) a dále také v sídlech se 100-199 obyvateli, s 200-499 obyvateli i s 50-99 obyvateli. Na české straně regionu bylo také nejvíce obyvatel ve městech nad 2500 obyvatel, ovšem žije jich zde výrazně více (41 %, 50 % včetně Nových Hradů). Dosti obyvatel zde žije i ve střediskových venkovských sídlech s 500-999 obyvateli, v Rakousku mají středisková sídla i méně obyvatel. V české části regionu byla tato sídla za socialismu podporována v rámci koncepce střediskové soustavy osídlení. Na české straně přeshraničního regionu jsou dnes velice častá sídla pouze s několika obyvateli – s důchodci, lesníky, zbylými zemědělci, některá jsou o víkendech v letní sezóně oživována rekreaanty. V rakouské části regionu je velikostní struktura sídel vyrovnanější a bližší podobě před druhou světovou válkou.

Závěr

Statistická analýza údajů o změnách počtu a zastoupení obyvatel v sídlech a o změnách počtu a zastoupení sídel z pohledu velikostních skupin sídel pokrývá jen některé aspekty hodnocení osídlení a jeho změn. Problémem jsou také ostré hranice počtu obyvatel mezi velikostními skupinami sídel, protože někdy a někde jsou výrazně zastoupena sídla ležící na rozhraní velikostních skupin sídel. V rakouské části přeshraničního regionu „Novohradské hory“ je více sídel horských, rozptýlených a venkovská sídla jsou zde mnohdy značně vzdálena od měst (až 40 km). Tyto skutečnosti je třeba brát na zřetel při srovnávání údajů z obou částí regionu. Statistická analýza nám neumožnila odhalit vnitroregionální územní diferenciaci. Vývoj české východní a severní části regionu byl populačně příznivější než části západní. V rakouské části regionu se depopulačněji projevuje její dolnorakouská část. Existují další lokální územní diferenciaci, příznivější vývoj mají například malá sídla ležící blízko měst a střediskových venkovských sídel.

Rakouské Novohradské hory mají dosud poměrně populačně, sociálně, hospodářsky a vizuálně stabilizované venkovské osídlení a mají strukturně málo pozměněnou okolní kulturní, zemědělsko-lesní krajinu. Jsou zde vidět představované a rozšiřované zemědělské usedlosti s mladými obyvateli, technická, dopravní a obslužná infrastruktura v sídlech je na dobré

úrovni. Venkovské zemědělské obyvatelstvo se tu udrželo i v oblastech horských (800 – 1000 m n.m.) a v oblastech vzdálených od měst. V poslední době lze však i v této oblasti zaznamenat jednotlivé projevy vylidňování (opuštěné pozemky a domy). Určité problémy by mohly nastat v souvislosti s omezením dotací do zdejšího zemědělství.

České Novohradské hory a jejich podhůří mají, zvláště v pásu podél státní hranice, výrazně pozmeněné a většinou depopulační a destabilizované venkovské osídlení. Mnoho původních sídel úplně či téměř zaniklo. Řada domů, statků a objektů socialistické zemědělské velkovýroby v nestřediskových venkovských sídlech a v sídlech bez rekreační funkce je ve špatném stavu. A i když jsou středisková venkovská sídla stabilizována (asi 5 – 6 těchto sídel), dobře spravována a vybavena službami, nemohou poskytovat odpovídající obsluhu kulturní krajiny ležící ve vzdálenějším okolí. Obyvatelé venkovských sídel na české straně regionu jsou většinou zaměstnanci pracujícími v průmyslu a ve službách, zejména ve městech regionu a v Českých Budějovicích.

Literatura

- BINDER, I., 1965. Die Bevölkerungs und Siedlungsentwicklung der Grezzzone des Mühlviertels. Amt der Oberösterreich Landesregierung, Linz, 103 s.
- DURDIK, Ch., 1973. Bevölkerungs- und Sozialstatistik. In: Helczmanovszki, H. (ed.): „Beiträge zur Bevölkerungs- und Sozialgeschichte Österreichs.“ Verlag für Geschichte und Politik, Wien, s. 220-265.
- GROß, W., 1940. Die Bevölkerungsstruktur de Gauess Oberdonau. Amt des Gauwirtschaftsberaters der Gauleitung Oberdonau und Mitarbeiter der Reichsleitung des Rassenpolitischen Amtes, Wien, 50 s.
- KLEIN, K., 1973. Die Bevölkerung Österreichs vom Beginn des 16. bis zur mitte des 18. Jahrhunderts (mit einem Abriß der Bevölkerungsentwicklung von 1754 bis 1869). In: Helczmanovszki, H. (ed.): „Beiträge zur Bevölkerungs- und Sozialgeschichte Österreichs.“ Verlag für Geschichte und Politik, Wien, s. 48-49.
- KOBLASA, P., 1997. Novohradským jihem. JELMO, České Budějovice, 68 s.
- KORČÁK, J., 1929. Vylidňování jižních Čech. Studie demografická. Spolek péče o blaho venkova, Praha, 99 s.
- KORČÁK, J., 1972. Populační vývoj jižních Čech. Sborník ČSSZ, 77 (1): 29-36.
- KUBEŠ, J., 1999. Depopulation of the South Bohemia rural areas. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae Geographica. Supplementum No. 2/II, p. 43-53.
- KUBEŠ, J., 2000. Vývoj obyvatelstva venkovských sídel v letech 1910-1998. Okresy Písek, Tábor a jihočeská oblast. In: Kubeš, J. (ed.): „Problémy stabilizace venkovského osídlení ČR“, Jihočeská univerzita v českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 7-34.
- MIČKOVÁ, K., KUBEŠ, J., 2005. Connections between development of landscape and settlement structures in the Czech Austrian cross-border region the Novohradské Mountains – research project and first results. Předcházející článek.
- PLESSL, E., 1998. Die Siedlungsgeographie Waldviertel. Der Besiedlungsvorgang am Beispiel von Dorfanlagen und Flurformen. Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich; 110/111, NP Buchverlag, St. Pölten – Wien, 64 s.

**POPULATION AND SETTLEMENT DEVELOPMENT DIFFERENCES IN THE
CZECH AUSTRIAN CROSS-BORDER REGION „THE NOVOHRADSKÉ
MOUNTAINS” IN 1869 - 2001**

Summary

Aim of this article is to analyse development of settlement between the years 1869 – 2001 in the Czech Austrian cross-border region „the Novohradské Mountains”. Data source, number of population in seats, proceed from all modern statistical census and from both states. Basic data were modified to the uniform data matrix for all 443 seats of the study area. Treated data were grading by size of seats and evaluated by statistical methods.

As the Czech side, so the Austrian part of the study region had till 1945 similar settlement structure. Smaller rural farm seats were in the frame of geomorphological formations aggregated round larger central rural seats. Cities located at the edge of the region were small and of little economical account. Settlement and landscape in the Czech part of the region were after the Second World War highly influenced by transfer of German population, resettlement, establishing of frontier belt, and successively by migration of rural population to the central rural seats and to the cities inside and apart from the region. Over 72 % from seats situated there belongs in 2001 to the category of 0-49 inhabitants. In the Austrian part of the region, concentration of population to the central rural seats and cities was gradual, and countryside is still relatively densely populated by people living in smaller rural villages.

Recenzovali: Doc. RNDr. Robert Ištok, PhD.
PaedDr. Alena Madziková, PhD.